

MIHAIL SADOVEANU.

IDEI CARDINALE DIN OPÉRA POVESTITORULUI.

Scriitorii mari au fost întotdeauna și gânditori de samă. Operele poetice de valoare presupun nu numai imaginație legată de simțire proprie; ci, în aceeași măsură, chiar pentru însăși trăinicia lor, aceste opere reclamă și un fond important de gândire originală. Operele poetice trebuie să ne înfățișeze sufletul omenesc întreg, în toate manifestările sale de viață. Noi nu ne putem închipui o producție de artă, în cazul nostru de literatură, lipsită de una dintre funcțiile esențiale ale sufletului omenesc. În această privință, *Lucefărul* este concludent. Avem, aici, nu numai simțirea particulară și imaginația proprie autorului, dar și gândirea eminesciană. Cu alte cuvinte, viața în mișcările ei cele mai adinci, trecută prin personalitatea de artist a lui Eminescu, coloritul care îi aparține numai lui, specificul Eminescu.

D-l M. Sadoveanu nu este un minuiitor de sisteme metafizice ca Eminescu, nici un ortodox ca părintele Gala Galaction; nu l-au pasionat cazurile încalcite și senzaționale de morbiditate sufletească, cum s'a întâmplat cu Gib. Mihăescu, și nici problemele la modă de etică socială, ca pe C. Stere. D-sa n'a fost un tezist. Poporanismul numai uneori a dat expresie sufletului său; dar n'a îmbrăcat permanent și pedeantregul a-dinca sa viață psihică. Totuși d. Sadoveanu este un necontestat cugetător. Cugetarea sa însă este aceea a naturilor primitive: *ante-raționalistă și ante-creștină*; dar profund omenească. Este — dacă voiiți — ideia despre lume și oameni a autohtonului de acum două mii și mai bine de ani; căci, rădăcinile acestui neaș moldovean stau înfipte mai ales în pământul cel vechi al neamului nostru. Peste tot, personajele zugrăvite de d. Sadoveanu

sînt oameni simpli, cu sufletul puţin complicat, chiar atunci cînd este vorba de boieri şi domnitori. Aristocraţimea sa este căutată cu predilecţie în trecutul îndepărtat al Moldovei, pe timpul Tomşei, al Ducăi Vodă şi chiar al lui Ştefan cel Mare şi Sfînt; iar cînd se întîmplă să fie boierii vremii sale, aceştia nu se deosebesc cu nimic de cei vechi. Ei sînt: bătrînul Costescu din *Zîna lacului*, cuconu Dumitraşcu din *Hanul Boului*, sau boierul Lai Cantacuzen din *Locul unde nu s'a întîmplat nimic*, etc. Oameni la fel cu norodul. Deacea şi mentalitatea lor este aproape aceia a norodului. Trăiesc împreună şi nu se deosebesc prea mult.

De obicei, eroii d-lui Sadoveanu sînt primitivi, ţărani care îşi amestecă viaţa cu natura, oameni singuratici, mici funcţionari amăriţi, oraşeni îngropaţi pentru totdeauna în monotonia tirgurilor moldoveneşti veşnic prăfuite, adică, o lume de mizerie unde cultura încă n'a pătruns sau este la primul pas: Pentru oamenii aceştia, lumea este populată cu spirite atotputernice. În faţa voinţei lor implacabile, omul nu poate nimic. Numai se supune. Totul este cîrmuit de dorinţi ascunse, neînţelese de om, dorinţi care mişună dîncolo de hotarele vieţii individuale, în natura neîncăpută, cu puteri de fatalitate. Elementul raţional, explicarea cauzală a fenomenelor, nu există. Creştinismul a avut aici numai o acţiune de suprafaţă. Vechea religie, aceia a naturii, l-a asimilat. Omul nu s'a putut ridica, dela sentimentul unor credinţi primitive, impuse de lumea obiectelor, la dogma creştină. Personajele d-lui M. Sadoveanu sînt suflete religioase, dar de esenţa aceasta primitivă, mai mult păgînă. Concepţia lor despre viaţă este elementară. Nu-i preocupă nici problemele de metafizică, nici acele sociale şi nici acele teologice sau de cultură în general. Fiindcă şi scriitorul de care ne ocupăm îşi scaldă gîndirea în acel vechi sentiment de fatalitate, cunoscut întotdeauna firilor meditative, singuraticilor, naturilor mistice. Aşa a fost şi Eminescu, dar numai în ceiace priveşte punctul de plecare. Religia lor izvorăşte din eterna enigmă a naturii, din mirajul către care fiecare din noi ne trezim vislînd, din veşnica tensiune în care intră omul sub acţiunea necunoscutului. D-l Sadoveanu rămîne în fazele primitive ale cugetării, la gîndirea mistică. Este un fatalist şi un resemnat.

Misticismul şi fatalismul, iată rădăcinile gîndirii celui mai strălucit povestitor moldovean. Aceleaşi sînt şi la Eminescu. Din aceste vechi structuri de viaţă psihică, creşte şi se întrepătrunde,

cu întreaga lor ființă, al treilea element fundamental din cugetarea lor: *pesimismul*. Și la Eminescu ca și la d. Sadoveanu, pesimismul nu este o chestie de cultură și nici de poziție socială, ci de biologie. Cultura și viața socială au putut să justifice și să organizeze în forme superioare cugetarea aceasta pesimistă, să-i găsească o bază filozofică, dar nu s'o creieze pe deantregul. Numai așa se explică adîncimea pesimismului din operele acestor doi poeți și deci sinceritatea lui.

Pentru d. M. Sadoveanu, viața este trecătoare. Natura și omul se pustiesc. Ceiace este tînăr, expansiv, admirabil — îmbătrînește ! Vieții îi urmează fără contradicție — moartea. Totul este trecător ! Nimic din ceiace a făcut farmecul tinereții cîndva nu va mai fi rămas într'o zi... Chiar viața noastră se va fi prăbușit fără vreo posibilitate de revenire, pentru totdeauna... Avem mereu senzația propriei noastre ființe care se disociază, monoton și sîciitor, ca țăriițitul acela enervant care ne tremură în urechi, în momentele de tăcere adîncă. Natura însă, spre deosebire de om, cu fiecare primăvară renaște, asemeni pasării Phoenix. Pustie în timpul iernii, despuiată de podoabele sale, tristă și înghețată, în primăvară se deșteaptă și mai fermecătoare. Taina aceasta, eterna înținerire a naturii a impresionat profund pe omul care trăiește alături de ea. El s'a simțit dominat, uimit de varietatea de forme și culori, de imensitatea bogăției ascunse aici, aservit cu desăvîrșire naturii, amestecat cu ea. Viața lui nu s'a desemnat prea mult de ceva opus. Dîmpotrivă, viața omului simplu se împletește cu aceia a naturii. Și d. Sadoveanu ne înfățișază tocmai pe omul simplu, care nu și-a limpezit eul său din marele spirit al naturii. Deaici și *sentimentul de religiozitate pentru natură*, în opera scriitorului nostru ; iar sentimentul acesta este tot atît de vîguros, cu izvoare tot atît de adînci în ființa poetului, ca și misticismul, fatalitatea și pesimismul.

Dar, dacă mîne, cu certitudine, nu vom mai fi ceiace sîntem astăzi, dacă existența noastră se irosește cu fiecare zi, dacă aceiași lege imutabilă a bătrîneții și a morții ne strivește, sub apăsarea ei, atunci care este senzul vieții, rostul fiecărui dintre noi, aici pe pămînt ? Nici unul dintre personajele d-lui Sadoveanu nu-și pune întrebarea aceasta care încinge crierii omului cult. Viața primitivului curge la unison cu viața naturii : vijelioasă, irațională. Singurul mobil, pirghia, sufletul care o

animă este *iubirea*; dar nu iubirea spiritualizată, ci dragostea senzuală. Aceasta este latura prin care trăiesc eroii d-lui Sadoveanu. Viața lor este un scurt circuit, o descărcare nervoasă aproape instantanee — dar cu atît mai sălbatică — o izbucnire a simțurilor. Nimic spiritual; totul brutal, instinctiv, fizic. Beția adulterul, crima, faptele eroice, toată viața de prăbușire și mizerie ca și aceia de înălțare, adică însăși viața care trăiește și se frămîntă în cărțile acestui mare creator de frumuseți literare, răsare din patima iubirii. Așa a fost minunata Chiva, din *Păcat boeresc*; așa mama și tatăl său: duioasa Raluca și Chihaia Neculai, din *Moarta*; tot așa au fost: nefericita Haia Sanis; pădurarul Voinea și nevasta sa Măriuca, din *Codrul*; Vitoria din *Baltagul*, etc., etc.

Toată mulțimea de bărbați și femei, pe care i-a zugrăvit acest neîntrecut vrăjitor al cuvîntului, cu bucuriile și durerile lor, cu prăbușiri și năzuinți, se desprind enigmatic din pîcla deasă a dragostei. Toți sînt tiriți de mîna fatală a iubirii, se ridică o clipă pentru a cădea apoi, se bucură pentru a se întrista, și pe toți îi așteaptă același sfîrșit: prăbușirea. Și cu cît iubirea este mai violentă, cu atît desnodămîntul este mai neașteptat, mai scurt, mai tragic!

Dacă concepția operii d-lui M. Sadoveanu s'ar proiecta numai pe fondul senzualismului, ea ar fi inestetică și imorală. Dar esteticul și moralul sînt probleme de viață în operele de literatură. Sînt date în însăși definiția acesteia. Ca și etnicul. Sînt principii care izvorăsc inconstient, odată cu opera, din adîncurile creatoare de viață estetică ale poezilor mari. Și d. Sadoveanu este un asemenea poet. Instinctul său de creator l-a făcut să se ridice din lumea mîloasă a simțurilor, în aceia pură a gîndirii; dela iubirea senzuală, la aceia spirituală; dela inestetic, la estetic. Aici stă marea artă a d-lui Sadoveanu! El nu ne înfățișează zvîrcolirile simțurilor, beția, adulterul și crima, aceste teribile aspecte de mizerie omenească pentru plăcerea de a ni le prezînta. Toate acestea constituie numai punctul de plecare în creațiile sale de literatură, materialul prim, care va fi apoi prelucrat și turnat în tiparele perfecte ale artei.

A fost cîndva o viață de pasiune și de tinereță; dar viața aceia a fost numai cîndva, departe, în trecut... Deatunci, timpul a trecut, simțurile s'au potolit, oamenii parte au îmbătrînit și parte au murit, viața s'a irosit... Și astăzi, în locul bogăției

aceleia de tinereță, de expansiune, de prospețime, chiuie în toată inima noastră—ca într'o casă pustie—*regretul*, numai el singur. Totul a pierit pentru totdeauna ! Peste răvineala senzualismului s'a depus, îndesit și gros, pe nesimțite, sentimentul de *nostalgie* pentru trecut, de pustiire a vieții... Vremea a spălat dragostea senzuală din opera d-lui Sadoveanu. Ireparabilul morții, irosirea propriei noastre făpturi alcătuiesc marele și adâncul sentiment omenesc care domină întreaga operă a acestui scriitor, și care pe noi ne pleacă peste mormintul trecutului, cu senzația sufocantă de prohodire a unei ființe iubite.

D-l M. Sadoveanu, ca și Eminescu, este interpretul bietei inimi omenești pururea pornită pe noi speranțe și pururea dezamăgită.

GH. TOMESCU.
